

Gunnar Hansson

Wigforss och industriell demokrati

Wigforss formulerar ett utvecklat förslag till ekonomisk omvandling i en broschyr utgiven i 1920 års valrörelse, *Industriell demokrati*. I denna valrörelse var »socialiseringsfrågan« i centrum som aldrig tidigare i svensk politik. Socialism stod mot konservatism – vilket ingalunda var något nytt – och liberalism, vilket var en ny frontställning.¹ Den gamla politiska vänstern var på väg att lösas upp, och de politiska huvudmotståndarna utkristalliserade sig för svensk socialde-

mokrati som arbetarrörelse och organiserade industri- och finansintressen. De konstitutionella frågorna utgjorde inte längre den huvudsakliga skiljelinjen i svensk politik. Denna kom i allt högre utsträckning utgöras av socio-ekonomiska frågor som makten över näringslivet och fördelningen av produktionsresultatet mellan arbete och kapital. Wigforss söker med sin valbroshyr formulera ett alternativ till statssocialism och kapitalism som framtida form av

---

1. Vid valet 1917 hade liberaler och socialdemokratin gemensamma partibeteckningar i 10 valkretsar, liberaler och högern inte i någon valkrets. Vid 1920 års val var förhållandet närmast omvänt, 0 resp 6, »en anordning som 1917 skulle ha varit fullständigt utesluten.« Gunnar Gerdner, *Det svenska regeringsproblemet 1917-1920. Från majoritetskoalition till minoritetsparlamentarism* (1946), s 311.

ekonomisk organisation, nämligen industriell demokrati.

Av betydelse för att förstå Wigforss bearbetning av statssocialismens problem är förutom *Industriell demokrati* »Göteborgsprogrammet«, det förslag till socialdemokratiskt handlingsprogram han var med om att utarbeta och forma², samt »Demokratiska problem – Strödda uppslag till diskussion«, en uppsats i Tiden 1920, i vilken han även behandlar samhällets ekonomiska orga-

nisation. Dessutom är några andra samtida skrifter av betydelse även om de innebär vissa källkritiska problem. Broschyren »Socialismen i praktik« utgör ett sammanfattande referat³ av två föredrag i vilka Wigforss introducerade gillesocialismen på bredare basis i Sverige, i protokollet från 1920 års partikongress återfinns – som vi vet – ett särskilt anförande av honom om industriell demokrati⁴ och »Icke allenast av bröd« utgör ett ofullbordat bokmanuskript om

2. Programmets upprinnelse var ett möte i Socialdemokratiska föreningen i Göteborg i april 1919. Wigforss föreslog att en kommitté skulle tillsättas med uppdrag att utarbeta ett socialdemokratiskt aktionsprogram. Förslaget bifölls, och i kommittéen kom förslagsställaren att ingå. En månad senare föredrog Wigforss förslaget på ett nytt möte i föreningen. Efter diskussion och med mindre ändringar antogs förslaget på ett tredje möte. Socialdemokratiska föreningen beslöt också att överlämna förslaget till Göteborgs Arbetarkommun. Arbetarkommunen anslöt sig till programmet och översände det till partistyrelsen, att beaktas vid förhandlingarna om fortsatt regeringssamverkan med liberalerna. Protokoll fört vid Socialdemokratiska föreningens i Göteborg möte den 6 april 1919, den 4 maj 1919 och den 11 maj 1919, samt protokoll fört vid Göteborgs Arbetarkommuns möte den 21 maj 1919 och 23 maj 1919. Wigforss utförde det huvudsakliga arbetet med »Göteborgsprogrammet«, se Lundh, 1987, s 155. Se även Wigforss brev till Undén under mars-april 1919, i vilka han formulerar de idéer – även bokstavligen – som kom att bli programmets bärande innehåll.

3. Christer Lundh, *Gillesocialismen i England 1912-1923* (1982), s 7. Föredragen gavs ut som referat i sammandrag av Lunds Fackliga Centralorganisation. Wigforss läste igenom referatet, företog inga ändringar och godkände publicering. Han påpekar i *Minnen II*, s 107, dock att »(f)ormuleringarna är sålunda inte mina.« Reservationer inför publiceringen anförde Wigforss redan sommaren 1919. Han förklarar att han läst igenom referaten, men inte gjorde några ändringar eftersom han inte ville bli ansvarig för formuleringar. Dock: »Referaten är inte alls illa, men naturligtvis uttrycker man saken lite annorlunda själv.« Brev till Östen Undén 6/7 1919.

4. Protokoll från Sveriges socialdemokratiska arbetarepartis elfte kongress i Stockholm den 8-15 februari 1920, s 96-98. Om kongressprotokollet som källa: I arbetsordningen fastställdes att »protokollen skall varje dag i korrektur vara för justering tillgängliga för talarna«, ibid s 8. Under rubriken »Tack till kongressens funktionärer« föredrogs en skrivelse, undertecknad av Wigforss och ytterligare ett ombud, där kongressen uttalar sitt tack »till sekretariatet för nitiskt arbete vid protokollet och till referenten för utmärkta referat«, ibid, s 142. Icke desto mindre innebär kongressprotokollet problem. Hur utmärkta referaten än är – och tacken till referenterna kan ju dessutom vara uttryck för artighet – är de ändå referat av en muntlig framställning med åtföljande svårigheter för en exakt återgivning av talarens budskap.

samhällets ekonomiska omvandling.⁵ De används därför enbart som stöd för tolkningen av de tre andra tidigare nämnda skrifterna.

I *Industriell demokrati* argumenterar Wigforss för att arbetet med ekonomins omvandling skall ha som mål »att skapa frihet, självständighet åt alla inom industrin arbetande.« Detta mål måste dock avvägas mot »andra berättigade intressen«. Att diskutera ekonomins omvandling i termer av avväganden, och söka formulera ett politiskt-teoretiskt underbyggt alternativ till statssocialism är Wigforss innovativa insats i debatten om hur och till vad ekonomin skall omvandlas.

Wigforss argumenterar för att ekonomins omvandling skall ske successivt och i huvudsak på facklig väg. Den diskussion han för sker inom ramen för den del av samhället som utgörs av arbetsmarknaden. Det är å ena sidan arbetsgivarna, i betydelsen ägare och ledare av företagen, och å andra sidan de organiserade arbetarna och deras organisationer som är av intresse när ekonomin skall omvandlas och den framtida ekonomin skall utformas. Wigforss pläderar för att arbetarna »steg för steg (skall) *överta* arbetsgivarens uppgifter.« Närmare bestämt skall ekonomins om-

vandling ske så att »fackföreningarna skall fortsätta på den redan inslagna vägen att *begränsa* de nuvarande ägarnas och ledarnas bestämmanderätt inom företagen, genom att arbetarna själva gör sig dugliga att utöva den ena efter den andra av arbetsgivarens rättigheter.«⁶

Wigforss förordrar vad som i samtida engelsk samhällsdebatt betecknas *encroachment* som strategi för ekonomins omvandling.⁷ Arbetarna skall tillskansa sig del efter del av den ekonomiska makten genom att uppgifter – som synonym används funktioner – och rättigheter överförs från de samtida ägarnas representanter i industrins ledning till arbetarnas representanter. Förespråkarna för *encroachment* var noga med att betona skillnaden till »joint control«, vilket innebar samarbete med arbetsgivarna. *Encroachment* innebar att arbetarna skulle erövra makten över industrins ledning.

Hur motiverar Wigforss denna strategi, varför skall ekonomins omvandling ske successivt? Han för inte någon explicit argumentation, men av vad han betonar i en diskussion om omvandlingens förutsättningar framgår att gradualism är ett självklart arbetssätt. Mera preciserat, vill jag hävda, anser Wigforss med modernt språkbruk att kompetens

5. Wigforss arbetade första halvåret 1919 med ett verk om socialismen i två band. I brev till Undén berättar han om arbetets vedermodor och att han är försenad. Hans verk blev aldrig färdigställt, förmodligen av tidsbrist. Wigforss blev riksdagsman i augusti 1919 med åtföljande andra uppdrag. Manuskriptet är publicerat i *Arbetarrörelsens årsbok 1971*, red Åke Wedin.

6. Wigforss, *Industriell demokrati* (1920), s 4.

7. För en översikt, se Pribicevic, 1959.

förvärvat med hjälp av utbildning är den primära förutsättningen för en omvandlad ekonomi. Arbetaren skall »göra sig duglig« att utöva arbetsgivarens rättigheter och därmed kunna överta dennes uppgifter. En kompetenshöjning skall åstadkommas med hjälp av utbildningspolitiskt reformarbete. Den högre utbildningen skall göras fri och tillgänglig för alla i syfte att få ett större urval till produktionens ledare och en grundläggande teknisk och ekonomisk utbildning skall ges till alla i produktionen.

Wigforss argumenterar för utbildning och därav föranledd kompetens som avgörande för ekonomins omvandling genom att relatera kunskap till makt, makt över ekonomin och makt över hela samhället.

»(E)n samhällsordning vilar aldrig *enbart* på yttre makt, kanske inte en gång huvudsakligen. De privata ägarna ha *förmågan* att förvalta, *förstånd* att leda produktionen..Den som vill bli deras arvtagare får inte visa mindre förmåga.«⁸

Att arbetarna skaffar sig kunskap är för Wigforss även på annat sätt av avgörande strategisk betydelse för ekonomins omvandling. Han anser att arbetarklassen måste söka förena sig med tjänstemän av olika grader, och avgö-

rande för att vinna dessa tjänstemän är att arbetarna visar lika stor »insikt« i företagets behov som de samtida ägarna. Ett sådant förenande skulle innebära den snabbaste vägen till industriell demokrati, »ty då skulle motståndet från företagets ägare vara hopplöst.«

Wigforss argumenterar även i termer av realism för att ekonomins omvandling ske på facklig väg. »(M)an kräver inte gärna sådana nya och omvälvande rättigheter utan att först ha någon känsla av växande makt.« Därmed är den fackliga vägen given för ekonomins omvandling:«(H)ela styrkan hos arbetarnas krav på bestämmanderätt eller medbestämmanderätt över företagen vore oförklarlig, om inte bakom låg erfarenheten om de fackliga organisationernas inflytande och tron på att kunna öka det ytterligare.«⁹

I Wigforss analys av möjligheterna att realisera ekonomins omvandling är tonvikten förlagd till den fackliga rörelsens möjligheter. Den fackliga delen av arbetarrörelsen utgör grunden i arbetet för industriell demokrati, och den utgör därmed den drivande kraften för en annan form av ekonomisk organisation. Partiets roll diskuterar Wigforss överhuvudtaget inte i sin offentliga argumentation. Det är den fackliga delen av arbetarrörelsen som är intressant, eftersom den utgör arbetarrörelsens faktiska styrka och dess utvecklingsmöjligheter.

8. Wigforss (1920), s 23, se även 1920 års partikongressprotokoll.

9. Wigforss (1920), s 14.

ter.¹⁰ Om den politiska delen av arbetarrörelsen, dess vilja och förmåga att bidra till ekonomins omvandling, har han – 1920 – starka dubier.

I Wigforss argumentation för att välja den fackliga vägen är det möjligt att urskilja två ytterligare argument. För det första ett argument med hänvisning till den samtida utvecklingen mot politisk demokrati, och för det andra ett argument i termer av klassmedvetande.

Wigforss hänvisar till samtida världshändelser. Under kriget vände sig Englands regering till arbetarna, och vädjade till dem att rädda landet och rädda demokratin. En demokratisk ordning förklarades vara den enda värdiga ordningen, men det har varit svårt att lära arbetaren förstå »varför denna demokratiska ordning skulle vara begränsad till det politiska livet». ¹¹ Analogin med den politiska demokratin är dock inte oproblematiserbar för Wigforss, som vi kommer att se.

Ett andra argument för att välja den fackliga vägen är för Wigforss arbetarens klassmedvetande. Han använder inte termen i sin argumentation, men avser en socio-ekonomiskt betingad

medvetenhet hos arbetaren om sin situation som lönearbetare i en kapitalistiskt organiserad ekonomi – vad som vedertaget betecknas arbetarens klassmedvetande¹² – som avgörande för om ekonomin skall kunna omvandlas. Trots att arbetarna har tillförsäkrats vissa rättigheter, då fackföreningarna skaffat sig viss bestämmanderätt över löner och arbetstid, har de dock ingen rätt att medverka i företagets ledning, argumenterar Wigforss. »Arbetaren är fortfarande en marknadsvara, hans arbetskraft ingår i kostnadsberäkningen på samma sätt som de döda faktorerna jord och råvaror och kapital.»¹³ Han medger att även andra kategorier av arbetskraft utgör sådana marknadsvaror, men olikheterna i arbetsvillkor är dock betydande och därav skilda uppfattningar om kapitalismens berättigande. Den väsentliga politiska konsekvensen av skilda socio-ekonomiska villkor är att »arbetaren på grund av omständigheternas makt klarare ser verkligheten i förhållandet mellan de som äga och de som arbeta och bruka.» Wigforss formulerar arbetarens klassmedvetande i moraliska termer:

»Han tvingas av sitt sämre läge, sitt

10. Så tidigt som 1914, i en recension av en artikel i nationalekonomen Emil Lederer i *Archiv für Sozialwissenschaft und sozialpolitik*, lyfter Wigforss fram den fackliga grenen av arbetarrörelsen i arbetet för samhällets omvandling. Se Wigforss, *Taylorssystemets ekonomiska och socialpolitiska betydelse*, i *Tiden* 1914.

11. *Ibid.*, s 15.

12. Se till exempel Anthony Giddens, *The Class Structure of Advanced Societies* (1973), Erik Olin Wright, *Classes* (1989). För en problematiserande diskussion, se Adam Przeworski, *Capitalism and Social Democracy* (1985).

13. Wigforss, 1920, s 15.

lägre pris och sin ännu mera underordnade ställning att hänsynslöst blotta det omoraliska i ett system, där *ett fåtal* äger och i sitt intresse leder en produktion, som måste vara till för *allas* behov.«¹⁴

Wigforss analys av den samtida kapitalistiska ekonomin sker sålunda med ett socio-ekonomiskt perspektiv och hans kritik formuleras i moraliska termer. En omvandling av den kapitalistiska ekonomin skall ske på facklig väg, ty hos de organiserade arbetarna i produktionen och därmed i de fackliga organisationerna finns det medvetande som gör en omvandling möjlig.

Wigforss innehållsliga kritik av den samtida kapitalistiska ekonomin är inte originell i socialistisk idétradition. Han ansluter sig till den sedvanliga kritiken av kapitalismen. En kapitalistisk form av ekonomisk organisation skapar ojämlikhet och är irrationell. Den grundläggande orsaken till ojämlikhet är i Wigforss ögon att söka i ekonomins äganderättsförhållanden och i hur ägandet av industrin är fördelat,¹⁵ och till irrationalitet att söka i ekonomins ledning, närmare bestämt en ledning som verkar under konkurrens och i vinstsyfte.¹⁶

Wigforss originalitet i denna debatt om ägande och ledning ligger i hans idéer om industriell demokrati som ett alternativ till statssocialism. För att förstå hans bearbetning av statssocialismens problem är det nödvändigt att uppmärksamma förhållandet mellan stat och samhälle inom ramen för den samtida och framtida formen av ekonomisk organisation. Wigforss ställer nämligen som ett problem relationen mellan industriell demokrati, socialistisk idétradition och förhållandet mellan stat och samhälle. »Var det inte *samhället* som skulle äga allting? Var det inte *staten* som konsumenterna tänkte använda för att bli av med de privata monopolherrarna och deras utpressning?»¹⁷ Vad avser Wigforss med stat och med samhälle, och hur skall förhållandet mellan stat och samhälle utformas?

Wigforss hade några år tidigare argumenterat gentemot SAP:s vänsterposition, för behovet av en stat även på ekonomins område. »Hur man skall kunna ordna en centraliserad produktion utan att samtidigt ordna förbindelserna mellan de producerande personerna, har ännu aldrig klargjorts.«¹⁸ En institution med offentligrättsliga befogenheter med uppgift att ordna relatio-

14. Ibid, s 23.

15. »(D)en enskilda äganderätten till de stora kapitalen och den enskildes rätt att fritt föfoga över dem«. Wigforss, 1920, s 7.

16.»(H)ela ledningen av det ekonomiska livet (är) i händerna på enskilda, sins emellan kämpande företagare, vilkas mål är att skaffa sig själva största möjliga profit.« Ibid, s 10.

17. Ibid, s 13.

18. Wigforss, *Mac Donald och socialismen. Anarkism, socialism och stat*, i Arbetet 12/1 1914.

nera mellan medborgarna och se till att dessa relationer upprätthålls var enligt hans uppfattning nödvändig även utifrån ekonomins behov. Staten skall således spela en roll i samhällets framtida form av ekonomisk organisation, men Wigforss argumenterar för att ge staten en begränsad roll. Han medger emellertid att för konsumenterna utgör staten ett naturligt vapen för en revolt gentemot »en hänsynslös utsugning« av privata monopolföretag och att statens maktmedel bör användas för att överta äganderätten till produktionsmedlen. Men, enligt Wigforss uppfattning skulle en sådan form av socialism innebära samma problem som en ekonomi med privata monopol.

I allmänna termer formulerar Wigforss sin kritik av statssocialism som framtida form av ekonomisk organisation i en artikel, »Ungdomen i den socialistiska rörelsen«, i det nybildade Socialdemokratiska ungdomsförbundets (SSU) tidskrift *Frihet*. Han målar upp ett scenario för ekonomins omvandling i anslutning till Marx: Ett trustväld med högt uppdriven produktionsmekanism, några rika kapitalmagnater i toppen och miljoner lönearbetare nedanför.

»Vad är enklare än att föra åt sidan de stora magnaterna och låta samhället, »staten« ta deras plats? Trusten äges av folket. Socialismen är färdig.../.../Tyvärr – eller kanske dess-

bättre – blir nog problemen för socialistiska rörelsen åtskilligt mera invecklade.«¹⁹

Wigforss utvecklar inte problemen i denna artikel, och även i andra samtida skrifter är hans argumentation knapphändig. Min analys bygger sålunda på ett starkt begränsat material, varför jag uttalat rekonstruerar de frågor han ställde sig utifrån de problem han uppfattade vara förenade med ekonomins omvandling. Det är problem som jag formulerar och betecknar som incitaments-, entreprenörs- och demokrati-problem. De antagna frågorna får sedan svar i hans text.

Statssocialism innebär för det första ett incitamentsproblem. Hur skall ekonomin organiseras så att samhällets produktionsförmåga ökar när kapitalismens drivkrafter avskaffas? Wigforss är skeptisk till tanken att utsikten till obegränsade rikedomar utgör en outhärlig drivkraft för produktionen, och anser att konkurrens innebär resursslöseri. Icke desto mindre utgör konkurrens även något positivt som måste ersättas med något annat, eftersom ett incitamentsproblem föreligger, »att förvalta produktionen på ett ekonomiskt sätt utan den fria konkurrensen som sporre.« Incitamentsproblemet kan även beskrivas ur individens synvinkel. Wigforss förklarar att »(v)arje människas intresse är i första hand samlat om det fö-

19. Wigforss, *Ungdomen i den socialistiska rörelsen*, i *Frihet* nr 13 1920, s 7.

retag, vari hon omedelbart gör sina insatser«, och han varnar därför för staten i ekonomins ledning.²⁰ Statssocialism utgör således inte någon lösning på ekonomins incitamentsproblem.

Statsocialism innebär för det andra ett entreprenörproblem. Hur skall ekonomin organiseras så att dynamik främjas när kapitalismens drivkrafter avskaffas? Före den industriella revolutionen främjades dynamik enligt Wigforss analys av att produktionsmedlens ägare och den arbetande var samma person, men i den samtida ekonomin är förhållandena annorlunda med maskinteknik, storindustri och storfinans.²¹ Wigforss argumenterar för det fortsatta behovet av frihet och självständighet för den arbetande, men med bibehållen industrialism. Ett entreprenörproblem föreligger dock, nämligen »att framlocka och tillvarata nya uppslag och enskilda initiativ«.²² Statssocialism utgör dock inte någon lösning på ekonomins entreprenörproblem för Wigforss, ty en stat i ekonomins ledning skulle »förkväva initiativen«.²³

För det tredje innebär statsocialism ett demokratiproblem. Hur skall ekonomin organiseras så att deltagande och frihet främjas i den industriella produk-

tionen? Wigforss argumenterar för industriell demokrati med hänvisning till den samtida samhällsutvecklingen. Dels hänvisar han till utvecklingen mot politisk demokrati; det vore orimligt att vilja tillämpa ett odemokratiskt styrelsesätt inom en socialistiskt omvandlad ekonomi, dels till stämningar inom arbetarrörelsen; arbetarnas krav på frihet och självständighet med bibehållen industrialism. Ett demokratiproblem föreligger på ekonomins område i form av »de direkt producerandes krav på att ha ett ord med i laget vid organisationsfrågornas avgörande«.²⁴

Statsocialism utgör inte någon lösning i Wigforss ögon eftersom den inte skapar större deltagande och frihet. Orsaken är den uppgift staten skall fullgöra i samhället, dess offentlighetsliga uppgift. »Staten, det är från gammalt en förvaltning genom ämbetsmän. Det är byråkrati«, och »byråkrati betyder... brist på demokrati.«²⁵ Statssocialism utgör sålunda inte någon lösning på ekonomins demokratiproblem.

Men, anlägger Wigforss inte ett statiskt perspektiv på staten? Staten och dess uppgift i samhället skulle kanske kunna förändras? I sitt bokmanuskript våren 1919 är Wigforss förhoppnings-

20. Wigforss, 1920, s 18.

21. En analys slående lik den som Robert Dahl företar i *A Preface to Economic Democracy* (1985).

22. Wigforss, 1920, s 11.

23. Ibid, s 18.

24. Ibid, s 10.

25. Ibid, s 14.

full inför möjligheterna till förändring²⁶, medan han i sitt lundatal²⁷, »Göteborgsprogrammet«²⁸ och i *Industriförändring* inte tror på en förändring eller är tveksam till möjligheterna av en sådan. Om vi beaktar hela hans argumentation om samhällelig organisation så ansluter sig Wigforss till en uppfattning att staten bör ha samma offentlighetsrättsliga uppgift som tidigare. Han menar visserligen att samhället politiska organisation skall förändras, men inom ramen för en stat med bibehållna offentlighetsrättsliga uppgifter och att staten följaktligen även i fortsättningen skall utgöra »byråkrati«.

Enligt Wigforss uppfattning utgör byråkratin, och därmed staten, inte någon lämplig ledande institution när en framtida form av ekonomisk organisation skall utformas. Hans argument är att »byråkrati betyder inte bara minskad effektivitet utan också brist på demokrati.«²⁹ Statens offentlighetsrättsliga uppgift utgör en gemensam orsak – så måste Wigforss argumentation tolkas – till statssocialismens problem. I sitt alternativ till statssocialism är det är demokratiproblemets lösning i form av deltagardemokrati³⁰ som Wigforss argumenterar för i första hand i *Industriförändring*.

demokrati. Arbetarnas deltagande såväl när ekonomin omvandlas som i en omvandlad ekonomi, är kortfattat hans svar på frågorna hur och till vad ekonomin skall omvandlas. Industriell självstyrelse skall utgöra den grundläggande principen för samhällets ekonomiska organisation, men denna de arbetandes självstyrelse skall enligt Wigforss avvägas mot andra berättigade intressen.

Behovet av avvägningar formuleras av Wigforss utifrån en kritisk granskning av olika riktningar inom den socialistiska rörelsen. Statsocialister ställer krav på effektiv organisation och disciplin, medan syndikalister ställer krav på frivillig sammanslutning och självverksamhet hos grupper och individer. Dessa idéer skall inte förkastas, menar han, ty de uttrycker krav som för ett samhälle är lika ofrånkomliga. Wigforss argumenterar för att dessa motstridiga idéer skall försonas, närmare bestämt de värden som dessa riktningar i första hand söker främja:

»Mellan frihet och ordning kan man aldrig välja. Det gäller att förena och försona dem i en verklig kompromiss, som under de för tillfället givna förhållandena ger de bästa möj-

26. Wigforss, *Icke allenast av bröd...* (ur Arbetarrörelsens årsbok 1971), s 101.

27. Wigforss, *Socialismen i praktiken. Tvenne föredrag av Lektor Ernst Wigforss* (1919), s 10 och s 16.

28. Wigforss, *Minnen II* (1951), s 121-126.

29. Wigforss, 1920, s 14.

30. Termen hämtad från Carole Pateman, *Participation and Democratic Theory* (1970).

ligheterna för människorna att leva ett gott liv.«³¹

Uppdelningen i samhällliga värden har inte någon motsvarande organisatorisk uppdelning av samhället i funktioner som till exempel produktion och konsumtion.³² Wigforss argumenterar istället för att olika intressen – producenternas, konsumenternas och samhällets – skall avvägas gentemot varandra när samhällets framtida form av ekonomisk organisation skall utformas. Avvägningar skall ske genom att respektive intresseföreträdare har ensam beslutsrätt, eller gemensam beslutsrätt med någon annan företrädare, i olika frågor. Intressemotsättningar kommer enligt Wigforss bedömning sannolikt att uppstå även i en socialistisk ekonomi mellan producenter och konsumenter, och kan komma att uppstå mellan producenter och samhället i all synnerhet om samhället representeras av staten.

Någon annan samhällelig organisation än den samtida med statsmakt, i form av byråkrati och riksdag och regering, förespråkar Wigforss inte i *Industriell demokrati*. I sitt lundatal och i sitt föredrag på 1920 års kongress återfinns

dock formuleringar som – med vederbörliga reservationer – kan tolkas som att han haft tankar på en annan form av samhällelig organisation än med en suverän statsmakt.³³ I *Industriell demokrati* ansluter sig Wigforss emellertid till en traditionell, monistisk syn på statsmakten i förhållande till samtida pluralism. Denna syn framgår av hans argumentation om konsumenternas ställning i en omvandlad ekonomi. Konsumenterna har rätt att bestämma vad och hur mycket som skall produceras, konkretiserar Wigforss balanstanken, och de har vidare ett starkt intresse av att vara med när priserna sätts. Konsumenternas rättigheter kan dock garanteras dem utan att de direkt deltar i industrins ledning, menar han i polemik gentemot samtida ledande socialdemokrater i Västeuropa. Konsumenternas röst gör sig bättre hörd som en samlad kritik utifrån, i form av ett konsumenternas råd. »De ha statsmakten, i form av riksdag och regering, som de i sista hand kan vädja till mot övergrepp från den med självstyrelse utrustade industrin.«³⁴

Någon uppdelning av samhället med auktoritativa beslutsfattande befogenheter för funktionellt grundade samhällliga sammanslutningar skisserar Wig-

31. Wigforss, 1920, s 12.

32. Jämför Cole.

33. »Sålunda organiseras ett socialistiskt samhälle genom fackföreningarna – ej uppifrån genom staten.« Wigforss, 1919, s 16. »Häri genom skulle skapas ingenting mindre än ett organ vid sidan av staten, som på demokratisk grund skulle reglera industrin.« Wigforss, 1920 års partikongressprotokoll, s 97. (I denna bok s 88.)

34. Wigforss, 1920, s 19.

forss inte i *Industriell demokrati*. Riksdag och regering skall även i fortsättningen, men under andra förutsättningar, fatta slutgiltiga beslut inom ramen för den samhällseliga organisation som en omvandlad ekonomi kan resultera i.

En jämförelse mellan Cole och Wigforss

Wigforss har inte lika långtgående förslag som Cole om hur samhällets organisation skall förändras. Wigforss har en helt annan principiell tilltro till samhällets politiska organisation och det politiska arbetets möjligheter att åstadkomma samhällselig förändring. Även om Wigforss i *Demokratiska problem* anser att Cole och andra samtida anhängare av »pluralism« ställer intressanta problem och själv skisserar en vag »pluralistisk« organisation av samhället är han inte beredd att i diskussionen om ekonomins omvandling lämna några långtgående förslag till annan samhällselig organisation. En närmare analys av Wigforss synsätt i denna uppsats återfinns i Gunnar Hansson, *Dogm eller arbetshypotes? Den unge Wigforss och det socialistiska samhällsprojektet*. Wigforss förordar inte någon funktionsuppdelning av samhället. Cole och Wigforss gör däremot samma bedömning av vär-

det av två väsentliga riktningar i socialistisk idétradition, syndikalism och statssocialism.

I likhet med Cole förkastar Wigforss i *Demokratiska problem* en organisk samhällssyn, och han uppmärksammar samma tendenser i samhällsutvecklingen som Cole: sammanslutningars aktivitet, växande makt och dess konsekvenser för teorin om statsuveränitet. I likhet med Cole är Wigforss kritisk till att majoriteten har en absolut rätt att bestämma, och en suverän rätt att bestämma då den innehar statsmakten. Wigforss anvisar – i vaga ordalag – liksom Cole självstyrelse för en lösning av den liberala demokratins problem. Hans kritik av den »enväldiga« staten sammanfaller med Coles uppfattning på en väsentlig punkt. Staten kan inte uttrycka individens hela samhällseliga medvetande och inte heller tillgodose organiserade gruppers berättigade intressen. Wigforss går emellertid inte lika långt som Cole i sin kritik av det samtida samhällets politiska organisation och teorin om statsuveränitet. Han ställer sig tveksam till – med ett modernt språkbruk – långtgående korporativistiska förslag,³⁵ och Coles idéer är utomordentligt långtgående. Statens institutionella särprägel är hölj i dunkel – staten skall vara vingklippt, upp-

35. Wigforss tveksamhet framgår av debatten på 1920 års partikongress inför Brantings och Möllers argumentation om en ekonomisk representation som en andra kammare: »Men vi veta icke nu hur denna blivande ekonomiska representation skall bäst ordnas. Det kanske blir lämpligast på annat sätt än genom en med den politiska representationen sidoordnad kammare.« Protokoll vid 1920 års socialdemokratiska partikongress, s 46.

delad eller uttunnad, eller vad nu Cole exakt avser.

Cole har inte några förhoppningar att på parlamentarisk väg kunna omvandla samhället. I det samtida samhället är ekonomisk makt nyckel till politisk makt.³⁶ Wigforss har dock en helt annan inställning till det politiska arbetets möjligheter att omvandla samhället; därav hans intresse för en diskussion om samhällets politiska organisation i konstitutionellt-politiska termer. Wigforss är visserligen kritisk till villkoren för politiskt arbete och hur politiskt beslutsfattande är organiserat i det samtida samhället, men han misstror inte principiellt det politiska arbetets möjligheter. Snarare tvärtom, politiken skall ges större möjligheter. Wigforss är däremot starkt kritisk till det politiska arbetets förutsättningar givet det samtida samhällets organisation.

Helt avgörande för en samhällelig omvandling är för Cole liksom för Wigforss kampen på arbetsmarknaden. Även för Cole är samhällelig makt relaterad till kompetens, kompetens förvärvat med hjälp av kunskap och att vinna

kunskap kräver tid.³⁷ Cole argumenterar för självstyre, närmast i betydelsen av producenternas makt att leda industrin, på olika nivåer, och ger en allians mellan arbetare och tjänstemän en avgörande betydelse för framgång i arbetet med att skapa en annan form av ekonomiska organisation.³⁸

Wigforss är således självständig i förhållande till Cole i fråga om till vad en framtida ekonomi skall omvandlas. Wigforss förordar inte funktionalism, en uppdelning av samhället i funktioner med auktoritativa befogenheter för till exempel organiserade producenter och konsumenter, eller med modernt språkbruk en långtgående korporativism. Han argumenterar för självstyre för de arbetande inom industrin, och att denna självstyrelse skall – och här är Wigforss synnerligen väg – förenas med en modifierad samhällelig organisation. Formerna för politiskt beslutsfattande skall förändras, men med bibehållen statsmakt i form av riksdag, regering och offentlig förvaltning. I fråga om hur ekonomin skall omvandlas anammar dock Wigforss i allt väsentligt Coles idéer.

36. »Political power is in itself nothing: it is important not for itself, but as the expression of social power.« Att det parlamentariska systemets institutioner till stor del har en demokratisk form »does not make them democratic in practice, because the power of capitalism stands behind the State.« Cole, 1917, s 5.

37. »Before Labour can control, it must learn to control.« Ibid.38. »(T)he problem for Labour is that of detaching the salariat from its dependence on capitalism, and attaching it as an ally to Trade Unionism.« Cole, 1917, s 102-103.